

S.Ə.RÜSTƏMOVA

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

:<https://orcid.org/0009-0005-2592-7691>

Azərbaycan Dillər Universiteti

(Bakı şəh., R.Behbudov küç., 134)

10.62021/0026-0028.2024.4.066

ƏBDÜRRƏHİM BƏY HAQVERDİYEVİN “PİR” HEKAYƏSİNDƏ SÖZ SIRASININ FUNKSİYALARI

Xülasə. Məqalədə böyük sənətkar Ə.Haqverdiyevin “Pir” hekayəsində söz sırasının sintaktik xüsusiyyətləri və funksiyaları araşdırılıb. Burada cümlə üzvlərinin və ümumiyyətlə, sözlərin, ifadələrin cümlədə yerinin dəqiqləşdirilməsi, milli ədəbi dilimizin möhkəm zəmin üzərində düzgün xətt üzrə inkişaf etdirilməsi və zənginləşdirilməsində ədibin xidmətləri barədə aydın təsəvvür yaranır. Qeyd etdiyimiz kimi, söz sırası cümləni təşkil edən sözlərin müəyyən qayda əsasında sıralanmasıdır. Danışqı dili ünsiyyət vasitəsi olduğu üçün ədəbi dil normalarından kənara çıxma hallarına rast gəlinə bilər. Ə.Haqverdiyev yazıçı duyğusu ilə bu faktların bir çoxuna toxunmaya bilərdi, lakin ədib Azərbaycan dilinin praktik şəkildə tədrisi ilə məşğul olması, tədqiqatımızdan da görünür ki, öz əsərlərinə nəzər salarkən bir çox sözlərin ümumi ədəbi norma-lara uyğun işlənmədiyini müşahidə etmiş, onların yerini dəqiqləşdirməyə çalışmışdır. Məqalədə söz sırası və cümlə üzvlərinin sırası anlayışlarını, cümlənin qrammatik üzvlənməsi və aktual üzvlənməsinin bir-bi-rindən fərqləndirilməsi əsaslı görünür.

Açar sözlər: realist, cümlə üzvləri, nitq fəaliyyəti, söz sırası, söz birləşmələri, tamamlıq, leksik-semantik

Realist Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli simalarından biri Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevdir. Dahi sənətkarımız sovet dövrü Azərbaycan ədəbiyyatının ilk yaradıcılarındanandır. Görkəmli yazıçı Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə dramaturq, nasir, teatr xadimi, istedadlı alim və mütərcim kimi daxil olmuşdur. Ədib 1870-ci il mayın 17-də Azərbaycanın Şuşa şəhəri yaxınlığında olan Ağbulaq kəndində anadan olmuşdur. Yaradıcılığa on doqquzuncu əsrin doxsanıncı illərində başlayıb. Ədibin dili son dərəcədə zəngindir, xalq danışığına, folklor ədəbiyyatına yaxındır. Klassik realist dramaturgiyamızı dolğun məzmunlu dram əsərləri ilə zənginləşdirən ədib eyni zamanda müxtəlif mövzulu nəsr əsərləri ilə şöhrətlənmişdir. Ə.Haqverdiyevin dövrün bir sıra mühüm məsələlərinin obrazlı həllini verən yumoristik-satirik hekayələri və povestləri, XX yüzilliyin əvvəlində milli nəsrə gedən axtarışları ifadə etmək baxımından ən səciyyəvi klassik bədii nümunələrdir.

Dahi sənətkarımızın nəsr yaradıcılığı ədəbiyyatımızda mühüm yer tutur. Yazıcının hekayələri mövzuca müxtəlifdir. XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi, bütün yaradıcılığı ilə milli-mənəvi dəyərlərə, gələcək nəslin maarifçi ruhda böyüməsinə, təlim-tərbiyə almasına xidmət edən ədib “Hekayələr” kitabına “Ata və oğul”, “Mozalan bəyin səyahətnaməsi”, “Bomba”, “Marallarım”, “Dəccalabad”, “Mirzə Səfər”, “Dış ağrısı”, “Pir”, “Çəşmək” və s. hekayələri daxil edib. Müəllifin satirik ruhda, bəzən ironiya, bəzənsə ürək ağrısı ilə qələmə aldığı bu ədəbi nümunələr 100 ilə yaxın bir dövrdə Azərbaycan oxucusu üçün dəyərini və aktuallığını itirməyib. Görkəmli söz ustalarımız dilin inkişaf qanunlarını düzgün başa düşərək, dil mədəniyyətinin yaxşılaşdırılması sahəsində misilsiz xidmət göstərmişlər. Xalq tərəfindən yaradılmış və ümumxalq dilinə, milli dilə keçmək hüququ qazanmış hər bir həyatı, səciyyəvi və tipik dil vahidini ilk dəfə öz sənətkarları seçib götürmüş, yaradıcılıqla inkişaf etdirərək, öz bədii əsərlərini cilalamış, ədəbi dili yeni vasitələr hesabına zənginləşdirmiş-

lər. Milli ədəbi dilimizin sürətlə inkişafı dövrünün görkəmli nümayəndəsi olan ədib yüksək qüdrətli bir sənətkar olub, xalq həyatının mühüm bir mərhələsini öz ölməz əsərlərində əbədləşdirmişdir. Uzunmüddətli yaradıcılıq yolu keçmiş görkəmli sənətkarın dram və nəsr əsərlərinin zəngin dil materialı bunu daha aydın göstərir. Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev ədəbi dilin zənginləşməsində, səlisləşməsində bədii ədəbiyyatın mühüm rola malik olduğunu bilirdi. O həm də başa düşürdü ki, ədəbi dilin xalq dilinə daha çox yaxınlaşması, ədəbi dil ilə xalq dili arasındakı uçurumun ləğv edilməsi üçün nəslrlə yazılmış əsərlər şeirə nisbətən daha çox iş görə bilər. Cümlə üzvlərinin və ümumiyyətlə, sözlərin, ifadələrin cümlədə yerinin dəqiqləşdirilməsi, şübhəsiz, ədibin iş üsulları sırasına da daxil idi.

Dildə söz sırası dedikdə, dili nitqi təşkil edən sözlərin müəyyən bir qanunauyğunluq əsasında sıralanması nəzərdə tutulur. Ə.Cavadov söz sırası haqqında belə fikir söyləmişdir: “Sıra komponentlərinin bir-birinə uyğun gəlməsi dildə vahid sıra elementinin meydana çıxmasına səbəb olur. Hər bir dil hadisəsi kimi sıralanma da dilin daxili qanunları əsasında danışanın iradəsindən asılı olmayaraq yaranır, inkişaf edir” [4]. Bu fikirdəki ikinci cümlə ilə tam olaraq razılaşmaq düzgün sayılmır. Doğrudur, dildə sözlərin sırası dilin daxili qanunları əsasında formalaşır. Lakin söz sırasında danışanın iradəsinin təsirini tamamilə də inkar etmək olmaz. Çünki danışq dilində sözlərin sırası danışan şəxsin kommunikativ məqsədindən asılı olaraq pozula bilər. Danışq dilində söz sırası danışan şəxsin iradəsinə tabe olur. Ancaq buradan belə nəticəyə gəlmək olmaz ki, danışan cümləni təşkil edən sözlərin sırasını istədiyi formada düzə bilər. Danışq dilində söz sırasının pozulması söylənilən fikrin anlaşılmasında heç bir çətinlik yaratmalı deyil. H.Həsənov söz sırasını sintaktik vahidlərin normalarının formalaşmasında özünü göstərən ardıcılıq qanununun göstəricisi kimi qəbul edərək yazır: “Nitq prosesində sintaktik vahidlərin ardıcılıq qanunu söz sırası ilə tənzim olunur. Söz sırası bütün sintaktik vahidlərdə vacib xüsusiyyətlərdəndir. Dilin informasiya vericilik funksiyası daşması üçün söz sırasının formalaşmasında onun başlıca vəzifə nitq fəaliyyətinin üzərinə düşür. Nitq fəaliyyəti nəticəsində söz birləşmələrinin, cümlə üzvlərinin özünəməxsus sıra qaydası yaranır” [5].

Qeyd edildiyi kimi, söz sırası cümləni təşkil edən sözlərin müəyyən qayda əsasında sıralanmasıdır. Görkəmli dilçi-alim Zərifə Budaqova cümlədəki sözlərin söz sırasında tutduğu mövqe haqqında dilçilikdə söylənilən fikirləri ümumiləşdirərək yazır: “Sözlərin cümlənin bu və ya digər yerində işlənməsinin səbəbi müxtəlif nöqteyi-nəzərdən izah edilir: 1) Psixoloji nəzəriyyə danışanın psixoloji halını; 2) ritmik nəzəriyyə cümlənin ritmini; 3) formal-qrammatik nəzəriyyə cümlədə formal əlamətləri əsas götürür; 4) məntiqi nəzəriyyə cümlədə sözlərin sırasının fikrin məzmunundan asılı olduğunu qeyd edir” [3, s.51-53].

Danışq dili canlı ünsiyyət vasitəsi olduğu üçün ədəbi dil normalarından kənara çıxma hallarına rast gəlinə bilər. Danışq dilində ədəbi dil normalarının pozulması dilin müxtəlif qatlarında özünü büruzə verir. Bilavasitə qrammatika ilə bağlı olan söz sırasında bu hal daha çox özünü göstərir. Belə ki, ədəbi dildə sabit olan sözlərin sırası danışq dilində pozulur. Ədəbi dildə söz sırası nə qədər sabit və dəyişməzdirsə, danışq dilində isə sərbəst və dəyişkəndir. Danışq dilində söz sırasının dəyişkənliyi onun bədahətənliyi, hazırlıqsızlığı və danışan şəxsin kommunikativ məqsədinin müxtəlifliyi ilə bağlıdır. Ədəbi dil üçün (şeir dili istisna olmaqla) sözlərin sırasının pozulması nöqsan sayıldığı halda, danışq dili üçün isə bu hal normal hesab olunur.

Azərbaycan dilində söz sırasını pozmaq bədii üslubda mümkün olan bir haldır. Lakin bədii effekt xatirinə, xüsusilə də nəsrə söz sırasını süni surətdə pozmaq olmaz. Dil özü sistem halında müəyyən xətti xarakterdə olduğu üçün sözlərin nitq axını prosesindəki sırası da əhəmiyyətsiz deyildir. Elə dillər vardır ki, söz sırası onlar üçün əhəmiyyətsizdir. Yəni söz sırasının dəyişdirilməsi üslubi dəyişkənlik yaratdığı halda, qrammatik dəyişiklik yaratmır. Məs: Latin, Azərbaycan, rus, alman dilləri üçün söz sırası ingilis dili qədər əhəmiyyətli deyil.

“Pir” hekayəsində də sözlər bir-birlərinə müxtəlif sintaktik əlaqələr vasitəsilə bağlanıb. Və burada cümlədəki sözlərin sırası qrammatik vəzifəyə əsasən sıralanmışdır. Hekayədən əldə etdiyimiz nümunələr əsasında bu vəzifənin necə təzahür etdiyinə nəzər salaq.

1. Bu qonşudan o qonşuya, Gülpəridən Xanpəriyə, Xanpəridən Şahpəriyə... Gecə vaxtı Mirzə Cavadın həyəti arvadlar ilə doldu. (Bu cümlədə həmcins üzvlər arasında tabesizlik əlaqəsi mövcuddur. Və bu əlaqəyə əsasən həmcins üzvlər bir-birinin ardınca sıralanmışdır)

2. Qalan pulların hamısı mənə çatacaq. (Bu cümlənin mübtədası III növ təyini söz birləşməsidir və uzlaşma əlaqəsi əsasında formalaşmışdır. Tamamliq ilə xəbər arasında isə idarə əlaqəsi mövcuddur) Hekayədəki bütün cümlələr nümunələrdəki kimi müxtəlif sintaktik əlaqələr əsasında yaranmış və sıralanmışdır.

Dildə söz sırasının iki əsas funksiyası mövcuddur. Bunlar sintaktik-semantik və üslubi funksiyadır. Qeyd olunan bu iki funksiyanın hər biri özünəməxsus xüsusiyyətə malikdir.

Söz sırasının sintaktik-semantik funksiyası onunla izah olunur ki, cümlənin semantikasi sırf söz sırasından asılı vəziyyətdədir. Yəni ki, söz sırasında baş verən hər hansı bir dəyişiklik cümlənin məzmununun dəyişməsinə və yaxud məzmunusuzluğunun meydana çıxmasına səbəb olur. Söz sırasının üslubi funksiyasının mahiyyəti isə ondan ibarətdir ki, bu funksiyayı daşıyan hər hansı bir dildə cümləni təşkil edən sözlərin sırası dəyişdikdə, həm də cümlənin semantikasi dəyişir. Sadəcə, olaraq cümlənin forması dəyişir və müəyyən məna çalarları yaranır.

Qəzənfər Kazımov Azərbaycan dilində “söz sırası anlayışı ilə” “cümlə üzvlərinin sırası” anlayışlarını fərqli cəhətlərindən danışarkən belə fikirlər söyləmişdir: Söz sırası dedikdə, cümlə üzvləri ilə yanaşı, ara sözlərin, xitabların, qoşmaların, bağlayıcıların, ədat və nidaların da cümlədə yeri nəzərdə tutulur. Ara sözlərin, xitabların, köməkçi nitq hissələrinin cümlədə yerindən həmin mövzulardan bəhs edilərkən danışıldığı üçün burada əsas diqqət cümlə üzvlərinə yetirilir.

Söz sırasının sintaktik-semantik funksiyalarından asılı olaraq cümlədə sözlərin yeri dəyişdikdə həm cümlənin mənası, həm də sözün sintaktik vəzifəsi dəyişir [6].

Yüksək sənətkarlıqla yazılmış bədii əsərlərin dili söz sırasının üslubi imkanlarından məharətlə istifadə baxımından ədəbi-bədii üslubun inkişafında qiymətli yer tutur. Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin nəsr əsərləri dövrün səciyyəvi ədəbi dil normalarını və özünə qədərki sənətkarların yaradıcılığında əsaslı yer tutan xarakter ifadə üsullarını yaradıcılıqla inkişaf etdirmək əsasında qurulmuş, müasirlərinə və ardıcılların da məhz bu istiqamətdə təsir etmişdir. Ümumxalq dilindəki söz sırasının üslubi funksiyaları və bunlardan bədii əsərlərdə nə dərəcədə istifadə edilməsi tədqiqi zəruri olan mühüm məsələlərdəndir. Görkəmli yazıçılar ayrı-ayrı kateqoriyalardan istifadə üsul və priyomlarına dair çoxlu yeni fərdi xüsusiyyətlər gətirməklə ədəbi-bədii üslubu zənginləşdirmiş olur. Yazıçı dilinin və üslubunun formalaşması isə adi qayda üzrə onun əsərlərinin meydana çıxdığı dövrdəki dil-üslub ənənəsi istiqamətində mövcud olur. Ona təkcə dövr üçün xarakter olan ədəbi dil normaları deyil, həm də daha məşhur və görkəmli yazıçıların yaradıcılığında onun özünün sevdiyi vasitə və üsullar təsir edir. Bütün bunlar bədii dildəki sintaktik vahidlərin və cümlədən söz sırasının üslubi simasının öyrənilməsində vacib və zəruri edən mühüm amillərdəndir. Azərbaycan dilində isə söz sırası daha çox üslubi funksiyaya malikdir. Çünki Azərbaycan dilində cümlə üzvləri arasında olan sintaktik münasibətlər qrammatik göstəricilərə malikdir ki, bunlar cümlədə söz sırasının dəyişməsinə baxmayaraq, eyni məzmunu ifadə etməyə imkan yaradır.

1. Oxuduğum mənə qənim olsun əgər bir şey anlayıramsa.

2. Gecə vaxtı Mirzə Cavadın həyəti arvadlar ilə doldu.

3. Bu gecə mən quyudan girib lağım ilə əncir ağacının dibinə gəlib bir şam yandırır deşikdən dışarı çıxardacağam.

4. Bəs, gərək yer qazam ki, oradan pul çıxsın.

“Pir” hekayəsindən olan bu cümlələrin hamısı eyni leksik-qrammatik materialdan ibarətdir. Lakin bu cümlələrin hər biri müxtəlif məna çalarlığı daşıyır. Söylənilən fikirləri ümumiləşdirərək belə nəticəyə gəlmək olar ki, söz sırasının üslubi funksiyası o deməkdir ki, cümlədə sözlərin yerini dəyişdikdə sözün sintaktik funksiyası və mənası dəyişmir, bu və ya digər üzv aktuallaşdırılaraq daha qabarıq nəzərə çapdırılır.

1. Bu külüng ilə bağda quyu qazıb, içindən pul çıxardacağam.

2. İstilər düşəndə arvadını götürüb gedib orada payızadək qalardı.
3. Ata ilə oğul arasında yuxarıda zikr olunan söhbətdən bir-iki ay keçəndən sonra, Mirzə Cavad köçdü kəndə.
4. Onlara Allah verib, mənə verməyib, davan var, get Allah ilə elə.
5. İndi çiyinə palçıq tabağı əvəzinə yaranal poqonu taxır.
6. Cənim vurdu başıma, yaxasına əl atan kimi üstümə iki qoçu düşdü. Onlar üç, mən tək.
7. Axırda birçə dəfə dedim ki, qardaş, bu ağ yalanı nə üçün deyirsən?
8. A məlun, ay xəşərəddünya vələxirə, nədir bu sifət?
9. Mirzə Cavad arvadın səsinə geri dönüb oğlunun halətini görüb başladı söylənməyə.
10. Söz yoxdur ki, ticarətin mədaxilinin qədəri bağlıdır müştərinin az-çoxluğuna.

Azərbaycan dilində bəzən semantik-sintaktik funksiya da əhəmiyyət kəsb edir. Bu hal tərkibində qeyri-müəyyən vasitəsiz tamamlıq olan cümlələrdə özünü aydın şəkildə büruzə verir. Çünki qeyri-müəyyən vasitəsiz tamamlıqla mübtəda formaca oxşarırlar və bu üzlərin sırasının pozulması cümlənin semantikasına təsir edir. Bu o deməkdir ki, cümlədə sözlərin yeri dəyişdikdə həm cümlənin mənası, həm də sintaktik vəzifəsi dəyişir.

İşin elmi nəticəsi: Demokratik yazıçımız Ə.Haqqverdiyev yaradıcılığının əvvəlindən dil-də xəlqilik prinsiplərinə əsaslanmış və axıra qədər bu prinsiplərə sadıq qalmışdır. Ona görə də milli ədəbi dilimizin möhkəm zəmin üzərində düzgün xətt ilə inkişaf etdirilməsi və zənginləşdirilməsi sahəsində ədibin xidmətlərini aydın təsəvvür etmək, bədii dilinin və üslubunun bir sıra fərdi cəhətləri ilə tanış olmaq üçün konkret bir əsərin – “Pir” hekayəsində söz sırasının semantik xüsusiyyətlərini araşdırdıq.

Cümlə üzvlərinin və ümumiyyətlə, sözlərin, ifadələrin cümlədə yerinin dəqiqləşdirilməsi, şübhəsiz iş üsulları sırasına da daxil idi. Lakin inqilabdan əvvəl yazıçının bu sahədə apardığı əməliyyat bir növ təsadüfi xarakter daşıyırsa, yaradıcılığının III dövründə bir sistem təşkil edir və daha çox, daha müxtəlif dil vahidlərini əhatə edir. Hətta elə faktlara təsadüf edilir ki, sözlərin yerinin dəyişdirilməsi ədəbi dilin xeyrinədirsə, bədiiliyə müəyyən dərəcə xələl gətirmiş, emosionallığı azaltmışdır. Ədib yazıçı duyğusu ilə bu faktların bir çoxuna toxunmaya bilərdi. Görünür, dilimizin elmi-nəzəri məsələlərindən əlavə, Azərbaycan dilinin praktik şəkildə tədrisi ilə məşğul olması, cümlə üzvlərinin sırası onların dildə əhəmiyyəti, cümlədə mövqeyi və yeri haqqında ədib daha aydın təsəvvür yaratmış və o öz əsərlərinə yenidən nəzər salarkən bir çox sözlərin ümumi ədəbi normalara uyğun işlənmədiyini müşahidə etmiş, onların yerini dəqiqləşdirməyə çalışmışdır.

İşin elmi yeniliyi: Məqalədə böyük sənətkarımız Ə.Haqqverdiyevin nəsr əsərlərindən olan “Pir” hekayəsindən seçilmiş zəngin nümunələr əsasında “söz sırası” və “cümlə üzvlərinin sırası” anlayışlarını, həmçinin cümlənin qrammatik üzvlənməsi ilə aktual üzvlənməsini bir-birindən fərqləndirməsi əsaslı görünür. Söz sırasının 2 mühüm funksiyasını – sintaktik-semantik və üslubi funksiyalarını şərh etməklə, həm də cümlənin qrammatik və aktual üzvlənməsinin aydınlaşdırılmasına körpü salınmış olur. Cümlə üzvlərinin sırasını fikrin, ideyanın aktuallaşdırılması ilə əlaqələndirərək, bu sıranın pozulmasını – inversiyanı tamam orijinal mövqedən – yeninin ifadə üsulu kimi mənalandırır.

İşin tətbiqi əhəmiyyəti: “Əbdürrəhim bəy Haqqverdiyevin “Pir” hekayəsində söz sırasının funksiyaları” adlı məqalədə sənətkar əsas ünsiyyət vasitəsi kimi ana dilinin bütün gözəlliklərini xalqa duyurmaq, onun ictimai-siyasi statusunu yüksəltmək, milli ədəbi dilimizi material və quruluş cəhətdən zənginləşdirmək sahəsində böyük iş görmüşdür. Bu məqalə söz sırasının funksiyalarının tədqiqində əhəmiyyətli ola bilər.

Ədəbiyyat

1. Bağırov, Q. Azərbaycan bədii nəsrində danışq dilinin leksik və qrammatik xüsusiyyətləri / Q.Bağırov. – Bakı: Maarif, – 1991. – s. 346.
2. Bayramov, M. Cümlədə sözlərin sırası və inversiyası // – Bakı: Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası, Xəbərlər, ədəbiyyat və incəsənət seriyası, – 1980, №1, – s. 578.

3. Budaqova, Z. Müasir Azərbaycan ədəbi dilində sadə cümlə / Z.Budaqova. – Bakı: Azərbaycan SSR EA nəşriyyatı, 1963. – s.51-53.
4. Cavadov, Ə. Müasir Azərbaycan ədəbi dilində sintaktik vahidlərin sırası / Ə.Cavadov. – Bakı, – 1977. – s. 343.
5. Həsənov, H. Nitq mədəniyyəti və üslubiyyatın əsasları / H.Həsənov. – Bakı, 1999, – s. 278.
6. Kazımov, Q. Müasir Azərbaycan dili (sintaksis) / Q.Kazımov. – Bakı: Təhsil, – 2014. – s.163.
7. Kazımov, Q. Seçilmiş əsərləri / Q.Kazımov. – Bakı: Nurlan, – 2008. – c.1. – s. 560.
8. Kazımov, Q. Müasir Azərbaycan dilinin sintaksisi. Ali məktəblər üçün dərslik / Q. Kazımov. – Bakı: Ünsiyyət, – 2000. – s. 496.
9. Kazımov, Q.Ş., Ə.Haqqverdiyev və ədəbi dilimiz. – Bakı: ADPU-nun “Elmi əsərləri”. XI seriya, – 1964, №2, – s. 567.
10. Xəlilov, R. Azərbaycan bədii dilinin üslubiyyatı / R.Xəlilov. – Bakı, – 1970, – s. 380.
11. Haqqverdiyev, Ə. Seçilmiş əsərləri: [2 cildə] / tərt.ed. K. Məmmədov; [red. S. Hüseynova]. – c.2: bədii nəsr və məqalələr. – Bakı: Azərnəşr, – 1971. – 490 s.

S.A.Rustamova

Functions of the Word Order in the Abdurrahim bey Hagverdiyev's Story “Pir”

Summary

In the article are investigated the syntactic features and functions of the word order in the great writer A.Hagverdiyev's story “Pir”. Here specifying the place of members of a sentence and generally words, expressions in the sentence creates a clear idea of the services of the writer in developing and enriching our national literary language on the right line on a solid foundation. As we mentioned, word order is the ordering of the words that make up the sentence based on a certain rule. Since spoken language is a means of communication, there may be deviations from literary language norms. A.Hagverdiyev could not have touched many of these facts with his writer's sense, but he was engaged in the practical teaching of the literary Azerbaijani language, it can be seen in our research that when looking at his works, he noticed that many words were not processed according to general literary norms and tried to clarify their place. In the article it seems reasonable to differentiate between the concepts of word order and the order of members of a sentence and the grammatical structure and actual structure of the sentence.

Key words: *realist, members of a sentence, speech activity, word order, word combinations, complement, lexical-semantic*

C.A.Рустамова

Функции порядка слов в рассказе «Пир» Абдулрагим-бека Агвердиева

Резюме

В статье исследованы синтаксические особенности и функции порядка слов в рассказе «Пир» великого писателя А.Агвердиева. Здесь указание места членов предложения и вообще слов, выражений в предложении создает ясное представление о заслугах писателя в развитии и обогащении нашего национального литературного языка по правильной линии на прочной основе. Как мы уже упоминали, порядок слов – это порядок слов, составляющих предложение на основе определенного правила. Поскольку разговорная речь является средством общения, могут быть отклонения от норм литературного языка. Многие из этих фактов А.Агвердиев не мог коснуться своим писательским чутьем, но он занимался практическим преподаванием литературного азербайджанского языка. В наших исследованиях видно, что, рассматривая его произведения, выявлено, что многие слова не были обработаны по общелитературным нормам. В статье представляется целесообразным разграничивать понятия порядок слов и порядок членов предложения, а также грамматический строй и собственно строй предложения.

Ключевые слова: *реалист, члены предложения, речевая деятельность, порядок слов, словосочетания, дополнение, лексико-семантические.*

Rayçı: dos. A.S.Səlimova

Redaksiyaya daxil olub: 07.11.2024